Jelige: szocsi

Cigányok és *szkinhedek*

– A sorozatgyilkosságok áldozatainak és elkövetőinek diskurzív kategorizációja mediatizált szövegekben

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés ... 3

2. A kutatás tárgya ... 4

3. A kutatás elméleti háttere ... 4

3.1. Média és jog, jog és nyelv ... 5

3.2. A kutatás célja ... 7

3.3. Fogalmak és kategóriák – a kategorizáció problémája ... 8

3.4. Hipotézisek ... 10

4. Az alkalmazott módszerekről és a vizsgált mediatizált szövegekről ... 11

4.1. A kutatás során alkalmazott módszerek ... 11

4.2. Hírek a médiában: hírportálok ... 11

4.3. Bírósági interakció a filmvásznon ... 12

5. Eredmények ... 13

5.1. A dokumentumfilmben használt diskurzív kategóriák ... 13

5.1.1. A bíró nyelvhasználata ... 16

5.2. A hírportálok kategóriái ... 18

5.2.1. Áldozatok és elkövetők az Indexen ... 20

5.2.2. Áldozatok és elkövetők az Origón ... 21

6. Következtetések ... 22

7. Irodalomjegyzék ... 24

8. Források ... 25

9. Melléklet ... 26

1. Bevezetés

A törvényszéki diskurzusok, a bírósági interakcióban használt nyelv, a jogi szakmai nyelvhasználat, a nyelvi diszkrimináció, az udvariasság, a manipuláció, a hatalom és az irányítás nyelvi megformáltságának feltérképezése a kutatók körében már hosszú évtizedek óta a nyelvészet és a jogszociológia fontosabb témaköreit képviselik. A társalgáselemzés kedvelt területe a nyelv és média kölcsönhatásának, a média nyelvi normájának vizsgálata, a tömegtájékoztatási párbeszédhálózat elemzése, és a hagyományos és online médiában folyó jogi témájú kommunikáció kutatása is, melyben a jogi szakmai nyelvhasználat médiaspecifikus sajátosságai is fontos szerepet kapnak. A jog és a nyelv („law and language") ma már önálló tudományágnak tekinthető (VINNAI 2010:145).

A magyar kriminalisztika egyik legsúlyosabb bűncselekménysorozatának tartott észak-magyarországi cigányok ellen elkövetett támadássorozat büntetőjogi perének elsőfokú ítélethozatalára 2013 augusztusában került sor. A médiában *romagyilkosságok*, *cigánygyilkosságok* néven elhíresült bűncselekmények 2008-ban és 2009-ben Galgagyörkön, Piricsén, Nyíradonyban, Tarnabodon, Nagycsécsen, Alsózsolcán, Tatárszentgyörgyön, Tiszalökön és Kislétán valósultak meg, halálos áldozatokat is követelve. Jelen dolgozat mikro-szociolingvisztikai nézőpontból – a nyelvhasználat társadalmi variálódását a nyelvhasználók kisebb csoportjainak szintjén (KISS 2002:15) – vizsgálja a pert feldolgozó, a perről tudósító mediatizált szövegeken keresztül az áldozatok és az elkövetők diskurzív kategorizációját. A vizsgálat az online médiában a perről megjelenő cikkek, beszámolók és egy – a per részleteit felhasználó – dokumentumfilm anyagára épül, kvalitatív tartalomelemzés során hoz létre kategóriákat, s ezek előfordulását veszi számba. A kutatást egy filmélmény, a Hajdú Eszter filmrendező által a perről kialakított reprezentáció, azaz az *Ítélet Magyarországon* című dokumentumfilm motiválta, melyben a bíró nyelvhasználata és személye tölt be centrális pozíciót. Az elemzés során a hírportálokon és a filmben megjelenő kategóriák aránya válik központivá, ezeket külön-külön és öszevetve is közli a dolgozat.

A kutatás előkészítése során több kérdés is felmerült, melyek nemcsak a kategorizáció nyelvi aktusa köré szerveződnek, hanem a tárgyalótermi korrekciók és az azokra épülő társalgási implikatúrák hatásait, a dokumentumfilm és az eljárás jegyzőkönyvének összevetését célozzák, azonban ezen kérdéseket a vizsgálat a jegyzőkönyv hozzáférhetetlenségének következtében nem érinti.

A dolgozat mindvégig nyelvészeti keretek között vizsgálja a diskurzív kategóriákat mind áldozati, mind elkövetői oldalon, s jogi vagy politikai vonatkozásoktól szigorúan elhatárolódik.

2. A kutatás tárgya

Az alkalmazott társalgáselemzés érdeklődésének középpontjában munkahelyi vagy intézményes környezetben zajló diskurzusok állnak, és az elemző kutatások célja, hogy feltérképezzék, a beszélgetőpartnerek, diskurzusrésztvevők hogyan ábrázolják – s ezzel együtt miképpen alakítják – az őket körülvevő valóságot (SAJGÁL 2013:251–252). A kutatás fő kérdése az, hogy ezt a valóságot milyen explicit kategóriák segítségével konstruálják a tárgyalóteremben – a bíró, az ügyész, a vádlottak, az áldozatok hozzátartozói és az ügyvédek – és a hírportálokon – a cikkek szerzői –, s ezek a kategóriák milyen eloszlásban, arányban jelennek meg a mediatizált szövegekben.

A vizsgálat a következő kérdésekre fókuszál: miért *cigánygyilkosságok, romagyilkosságok* néven híresült el ez a támadássorozat? A per résztvevőit mi alapján sorolják be a diskurzus résztvevői – a tárgyalótermi és internetes nyelvhasználat – (etnikai, erkölcsi) kategóriákba, és ezek milyen arányban mutatkoznak meg a hírportálokon, az újságírói nyelvi regisztert és a dokumentumfilmben, a bíró és más résztvevők beszédretorikáját tekintve? Mennyire jelennek meg explicit módon ezek a kategóriák, s miképp teremtődnek meg a diskurzus szintjén? Milyen rejtett tartalmakat hordozó előfeltevésekre figyelhetünk fel?

A kutatás kvalitatív megközelítésű, mely minőségi tartalomelemzés során mutatja meg a diskurzív kategorizáció arányainak előfordulását. A kvalitatív kutatások hátránya lehet, hogy túlságosan nagy a szubjektivitás esélye az elemzés során, éppen ezért csak a közvetlen módon megjelenő jellemzőket, tulajdonságokat sorolom kategóriákba, így válaszolva a kutatás tárgyát érintő kérdésekre.

3. A kutatás elméleti háttere

A beszélgetéselemzés célja, hogy leírja és érthetővé tegye azokat a nyelvi formákat (egyes kommunikatív műfajokat, intézményes interakciótípusokat, nyelvtani kategóriákat), amelyeket a beszélgetőpartnerek az interakció során felmerülő feladatok és problémák megoldására alkalmaznak (SAJGÁL 2013). A bírósági interakció – és ezáltal az arról tudósító szövegek – résztvevőinek célja az áldozatok és az elkövetők pontos, egyértelmű meghatározása perlokúciós beszédaktusok által, melyek során mindét oldal a saját igazáról próbálja meggyőzni az ítélethozókat. A perről tudósító mediatizált szövegek tájékoztató, reprezentáló – olykor befolyásoló – céllal jönnek létre a hitelesség kritériumának (látszólag) megfelelve. Látszólag, hiszen a média nem pusztán tényközlő, tényfeltáró, tájékoztató, informáló, hanem részben manipulatív, figyelemfelkeltő hatást is elérhet.

Kutatásom során mennyiségi dominancia alapján három kategóriát hoztam létre, melyek arányát összehasonlítva megállapítom, hogy mely kategória vált központi jelentőségűvé a médiában, ha az elkövetőkről vagy ha az áldozatokról esett szó. E három kategória a következő: csoport-hovatartozást meghatározó állítások, belső tulajdonságra vonatkozó kifejezések, és külső tulajdonságra, küllemre vonatkozó megállapítások. A kutatás konstatív kijelentéseket, asszertívumokat vizsgál, tehát Searle és Austin terminológiáját követve a valóságreprezentáló kifejezések elemzése válik a létrehozott kategóriák alapjává direkt és indirekt beszédaktusokat is figyelembe véve.

3.1. Média és jog, jog és nyelv

A vizsgált szövegek és kategóriák kapcsán a jogi szakmai nyelvhasználat médiában megjelenő jellemzőit is érdemes megemlíteni. Témaköri orientáció szerint a magyar internethasználók a szórakoztató szolgáltatások mellett közel azonos arányban a hírek után érdeklődnek leginkább (BÓDI 2004:102). A médiában folyó jogi témájú kommunikáció esetében elsősorban szakemberek és laikusok, illetve laikusok között folyó diskurzusról beszélhetünk (DOBOS 2013:18). Jelen kutatásban vizsgált mediatizált szövegek esetében is szakemberek (bíró, ügyész, ügyvédek) és laikusnak tekinthető résztvevők (hírszerzők, tanúk, vádlottak) nyelvi megnyilatkozásai szerepelnek. A kommunikációnak a participációra alapozott felfogása értelmében (HORÁNYI 2006) – mely szerint a diskurzusok különböző színtereit a kommunikáló felek felkészültsége alapján célszerű meghatározni – a színtér nem csupán helyet biztosít a kommunikatív cselekmények számára, hanem meghatározza azok alapvető jellemzőit is (gondoljunk a beidézett tanúk nyelvhasználatára, a jegyzőkönyv nyelvezetére, az intralingvális fordításra). Ebből az következik, hogy a különböző felkészültségi szintek különböző színtértípusokat eredményeznek, melyeken attól függően jelentkeznek a kommunikáció nyelvi és pragmatikai meghatározói, hogy a kommunikáló felek ismeretei milyen viszonyban állnak egymással (DOBOS 2013:18). A beszédszituáció speciális elvárásai, mint az intézményes elvárások (hivatalos regiszter) és intézményes keretek (idő- és karakterkorlát, tematikai kötöttség), tovább árnyalják a képet.

A média jogi nyelvhasználatát a pontosságra törekvésen túl számos kényszer befolyásolja. Ilyen a rövidség, az érthetőség, a tömegízlés kiszolgálásának való megfelelés. A bulvársajtóban a negatív jelzők használata rendszerint fontosabbak, mint a jogi precizitás (DOBOS 2013:20). Érdemes leszögezni, hogy a vizsgálatban bulvár jellegű szövegek nem vesznek részt, ám a pert bemutató tudósítások a negatív jelzőket részesítik előnyben a kutatás

eredményei szerint, különösen az elkövetők jellemzése során, ami a figyelemfelkeltés egyik legegyszerűbb módja.

A jogi szakmai nyelvhasználat médiaspecifikus sajátosságai közé tartozik a jogi terminológia következetes használata a jogi korrektség és hitelesség érdekében, a jogi szaknyelv szókincsét pedig a köznyelvi szavak, a speciális jogi szakszókincs és terminológia, az általános tudományos lexika, a társtudományok szaklexikája, valamint az érintett terület szókincse alakítja. A szinonimák használatának nagyszámú előfordulása is szembeötlő sajátosságnak tekinthető, ami a tipikus jogi szakmai nyelvhasználatra egyáltalán nem jellemző. A sajtó jogi nyelvhasználatának jellemzője az olyan sajátos szóösszetételek megalkotása és használata, amikben az egyik komponens divatszó, ezzel is erősítve a figyelemfelkeltő hatást. Már a bevezetőben *romagyilkosságok, cigánygyilkosságok* néven említettem a bűncselekménysorozat köznyelvi megnevezését, s ezen a példán is jól látható a divatszavak (*cigány, gyilkosság*) előfordulása, s a jelentéssűrítésre fogékony, képies nyelvhasználat, mely jelentéstani szempontból attól válik képiessé, hogy szókészlete olyan összetett fogalmi összefüggésre utaló elemet tartalmaz, amelynek jelentéstartománya nem gondolati reflexió eredményeként megnevezett fogalmi kapcsolatra épül, hanem fogalmi viszonyok közvetlenült nem reflektált széles képzettársítási tartományát fogja át. Ebben a kollokációban az etnicitás és az áldozati szerepkör kapcsolata kerül fókuszba, ami számos asszociációt vonhat maga után. A terminológiai kifejezések pontatlan vagy hiányos alkalmazása és a parafrázisok használata ugyancsak médiaspecifikus sajátosságként értelmezhető a szakirodalom szerint (DOBOS 2013:21–22, SZÉCSI 2013:113–114).

A kutatásban szereplő szövegek két csoportra oszthatóak: egyik csoport az internetes hírek az Index és az Origo hírportálokról, míg a másik a perről készült dokumentumfilm hanganyagának átirata. *Internetes hírek* terminust használtam, ám az ezredforduló után született internetes híreket vizsgáló tanulmányok egy része azt állítja, hogy nincs internetes hír, csak hír, hiszen a hírszerkesztők ugyanazt gondolják a hírértékről, mint a hagyományos médiamunkások, ugyanúgy szerkesztenek, ugyanazok a szabályok érvényesek: a gyorsaság és a pontosság követelményének egymagában kell megfelelnie az újságírónak (PIKÓ 2001), tehát az interneten olvasható hírek megfelelnek bármelyik nyomtatott sajtóban megjelenő hírnek, ugyanazoknak a normáknak kell megfelelniük.

Az Origo és az Index politikai értelemben pártatlan orgánumnak tekinthető (PIKÓ 2001:289), már a kétezres évek első éveiben is több tízezer letöltést regisztráltak a portálok hírrovatáról napi átlagban, ezzel nagyságrendekkel kiemelkedve a többi hazai portál közül, emiatt döntöttem ezen hírportálok szövegeinek vizsgálata mellett.

A jog és a nyelv kapcsolatának vizsgálata meglehetősen régen és egymástól távol eső területeken kezdődött a két diszciplína önálló kutatásával, melyek idővel találkoztak (VINNAI 2010:145). A múlt század közepéig jog és nyelv kapcsolatát elsősorban jogi hermeneutikai szempontból vizsgálták, a klasszikus retorika és az argumentációelmélet szemszögéből, valamint nyelvkritikai szempontok alapján (SAJGÁL 2013). A jogi eljárások pragmatikai kutatása az 1970-es években kezdődött meg az Egyesült Államokban, ahol jellemzően bírósági tárgyalásokon zajló diskurzusok elemzésével próbáltak meg olyan következtetéseket megfogalmazni, melyek nem csupán nyelvészeti, hanem jogi vagy akár társadalmi szempontból is relevánsak (VINNAI 2010:168). Vinnai Edina a társalgáselemzést a makropragmatika alá sorolható kutatási területként értelmezi, mely leginkább az udvariasság elvének kutatását, a hatalom és a nyelv összefüggéseinek kérdéseit, a szocializációt, a manipulációt, a nyelvi diszkriminációt, a beszélő biológiai nemével összefüggő nyelvhasználatbeli sajátosságok vizsgálatát, a társadalmi privilégiumok problematikáját, illetve az intézményi és és intézményesült nyelvhasználat (politika, jog, média) sajátosságainak feltárását szolgálja. A jogi nyelvhasználat pragmatikai kutatása Vinnai szerint a mikropragmatika területéhez tartozik, hiszen annak vizsgálata jellemzően rendőrségi kihallgatásokon, bírósági tárgyalótermekben zajló diskurzusok elemzésével történik. Ugyanakkor a jogi nyelvhasználat pragmatikai vizsgálata a makropragmatikai kutatási területeket is magába foglalja, melyek a beszélők interakciójára koncentrálnak, és alapvetően nagyobb teret engednek a nyelven kívüli (például jogi vagy jogszociológiai) tényezőknek, továbbá fokozott hangsúlyt fektet a nyelvhasználat átfogó társadalmi meghatározottságára (VINNAI 2010:155).

Kutatásomat exploratív igényű primér kutatásnak tekintem, hiszen a szakirodalom feldolgozása után arra következtethetünk, hogy hasonló kérdéseket – mint a jogi esetek résztvevőinek diskurzív kategorizációja más-más nyelvi színtéren – feszegető vizsgálat mindidáig nem született a törvényszéki nyelvészeti irányzatok keretein belül.

3.2. A kutatás célja

A kutatás elsődleges célja annak bemutatása, hogy a *cigánygyilkosságok*ról folyó diskurzus résztvevői miképp teremtik meg a *cigány, roma, szkinhed* (és további etnikai és erkölcsi) kategóriákat a diskurzus szintjén, s a per résztvevőit mi alapján sorolják be a diskurzus résztvevői – a tárgyalótermi és internetes nyelvhasználat – ezen kategóriákba, és ezek milyen arányban mutatkoznak meg a hírportálokon és a dokumentumfilmben. A rejtett tartalmakat hordozó előfeltevések és implikatúrák vizsgálatán keresztül cél továbbá annak bemutatása is,

hogy milyen motivációk, szándékok és célok jelennek meg a diskurzusokban, vagyis hogy mire lehet következtetni, ha az áldozatok és az elkövetők kategorizálására fókuszálunk a mediatizált szövegekben.

Dolgozatom tartalomelemző vizsgálat eredményeit közli, melynek célja objektíven megragadható jelenségeket vizsgálni mérhető arányok alapján. Azonban fontos hangsúlyozni: a vizsgált kategóriák nem objektívek, és nem lehet teljesen objektív az azokba való besorolás sem, hiszen mint elemző, saját nyelvi horizontonom alapul.

3.3. Fogalmak és kategóriák – a kategorizáció problémája

A kutatás elméleti hátterének és céljának bemutatása után célszerűnek tartom az általam használt fogalmak és csoportok pontos meghatározását. A kategóriák létrehozása során a **csoport-hovatartozás**, a **belső tulajdonság**okra vonatkozó és a **küllem**re irányuló kifejezések mennyiségi dominanciája alapján döntöttem e három fogalomkör vizsgálata és összehasonlítása mellett.

A **csoport-hovatartozás** osztályába a *cigány/roma* és *magyar* etnikumra vonatkozó kijelentéseket, valamint a közös érdeklődési kör alapján létrejött csoportokat sorolom, az egyértelműen kijelentett tartalmas megnyilatkozások szerint. A dolgozat arra is kitér, hogy a vizsgált szövegek a *cigány/roma* megnevezéseket a legtöbb esetben keverten, következetlenül használják, mintha nem vennének tudomást arról, hogy a ma Magyarországon élő cigány csoportok összefoglaló neve nem a *roma*, hanem a *cigány*, hiszen a roma kategóriába a beás cigányok nem sorolják be magukat. Ennek tudatosítása fontos lenne a médiában is, ugyanis ez még a mediatizált szövegek és a sajtó-, politikai diskurzusok esetében is sokszor tévesen jelenik meg.

Horváth Kata véleménye szerint a szociológiai diskurzus a cigányokat a strukturális kényszerek (kirekesztettségük) termékeiként hozza létre, az antropológia pedig úgy teremti meg őket, mint akik önnön kulturális különbségüket teremtik újra bármilyen társadalmi körülmény között. A cigány különbözőség diszkurzív alakzatait a társadalmi kényszerek hozzák létre, mely a foucaultiánus – hatalmi működéseket leíró – diskurzusfogalom alapján működik (GÉRING 2005, HORVÁTH 2007). Vizsgálatom ebből a szempontból szociológiai hagyományhoz illeszkedik, ugyanis a kutatás során megmutatkozott, hogy a *cigány* kategória sosem önmeghatározás, hanem a többségi véleményalkotás eredményeként konstruálódott, ami megegyezik a szociológiai reprezentatív cigányfelmérések (KEMÉNY és mtsai. 1971, 1993, 2003) gondolatmenetével, ahol azokat a családokat tekintik cigánynak, akiket a nem cigány környezet annak tart. Ennek célja, hogy megvizsgálják a környezetük által cigánynak

tartott emberek társadalmi helyzetét abban a társadalmi közegben, amelyben a magukat nem cigánynak tekintő, többségi társadalom tagjai határozottan és világosan megkülönböztetik magukat azoktól az emberektől, akiket cigánynak tekintenek. Ez a vélekedés erőteljesen befolyásolja az érintett emberek közötti társadalmi érintkezést. (KERTESI–KÉZDI 1998). Ladányi János ezt a definíciós módot mindenekelőtt azért tartja társadalmi jelentőséggel bírónak, mert akit a környező társadalom cigánynak tart, azt cigányként is kezeli (LADÁNYI–SZELÉNYI 1997:218), mint ahogy ez a vizsgált bűncselekménysorozat és az azt tárgyaló per során is felszínre tört. Szociológiai tapasztalatok pedig azt mutatják, hogy a nem cigány környezet a sikeresen asszimilálódókról is még nagyon sokáig számon tartja cigány származásukat (HAVAS–KEMÉNY 1997).

A vizsgálat során alkalmazott megközelítésmód azonban problematikus lehet, mert a kategóriák tudományossá tételével épp egy olyan felosztáshoz (*cigány – nem cigány*, *cigány – magyar*) járul hozzá a kutatás, amiről épp azért kívánok számot adni, mert alapvetően diszkriminatívnak tartom.

Belső tulajdonságnak számít a vizsgálat során minden olyan expliciten megjelenő kijelentés, amely az áldozatok és az elkövetők (az ítélethozatalig vádlottak) belső jellemvonását írja le (például *agresszív*, *tiszteletlen*, *csendes*, *halk*, *fenyegető/félelemkeltő*, *cigányellenes, kompenzáló, sikertelen, rasszista*).

A kutatásban a **külső tulajdonság** kategóriájába tartozik minden olyan nyelvi kifejezés, ami a szövegkörnyezettől sosem függetlenítve a résztvevők küllemére, külső megjelenésére vonatkozik (például *tetovált, kopasz/bőrfejű, fekete ruhás, nagydarab, fegyveres, kalapos, jó fizikumú, egyforma, fekete*).

Problémás lehet a kategóriák elhatárolása egymástól, hiszen előfordulnak olyan esetek is, amikor egyetlen közlés egyszerre több csoportba is kerülhetne (például: a *feketeség* jelölhet külső tulajdonságot és csoport-hovatartozást is), vagy amikor implicit módon van jelen egy-egy fogalomkör. Ezen esetekben a denotatív jelentést és a kifejtettséget, valamint a szövegkörnyezetet tartom mérvadónak, ezt a következőkben néhány példán keresztül szemléltetem.

A csoport-hovatartozás és belső tulajdonság osztályába is besorolódhatna a következő diskurzusrészlet, ha a rejtett tartalmakat hordozó előfeltevéseket is figyelembe venné a kutatás. A dokumentumfilmből kiemelt dialógusrészletben a bíró vezetésével az egyik áldozat hozzátartozója kezdi meg vallomását:

Bíró: *Most akkór megkérné::m Kó:ka Jenőné:t (..) szíveskedjen lefáradni (.) ide hozzánk↑ Szemé:lyazonosító okmányaival együtt↑ Má::sik↑ (..) A lakcí:mkártya is van↓*
Tanú: *A::z nincs itt↓ (.) Mos hagytam kinn↓*
Bíró: *Há::t (..) azt gondo:ltam↓*

A bemutatott párbeszéd közvetett jelentéssel bírhat, melyben a bíró összekapcsolja a hanyagságot a cigány etnikummal, ám épp e rejtett mód miatt az ilyen és ehhez hasonló kategorizációk nem képezik tárgyát a kutatásnak.
Egy másik példa azt mutatja, hogy abban az esetben, amikor két kategória is megjelenik – ám egyik explicit, másik implicit módon – egyetlen megnyilatkozásban, akkor a közvetlen kifejtettség alapján csak az egyik, expliciten megjelenő osztályba sorolom a kijelentést. Jelen példában a bíró a vádlotti oldal tanúihoz szól, akik meglehetősen hasonló külsővel rendelkeznek. Az egyik tanút a bíró tanúvállomáshoz hívja, s egyikük el is indul, ám a kijárat felé veszi az irányt. A bíró figyelmezteti, mindeközben rájön, hogy nem a hívott tanú hagyta el a termet:

Bíró: *Hova megy↑ Ja:: (.) Ön (..) bocsá:nat (.) összekeverte:m↓ Ön meg már jö:jjön ide↑ Nagyo::n e:gyformá:k↑ (.) Ott kell le:jönni↑*

A közölt részletben az *egyformaság* (hasonló öltözék, kopaszság, tetoválások) a küllemre és a csoport-hovatartozásra is vonatkozhatnak. Ám a csoport-hovatartozás implicit megjelenési formája épp közvetettsége miatt nem kerül ebbe a kategóriába, csak a közvetlenül megjelenő külső tulajdonságra vonatkozóan sorolódik be.

A dolgozat alcímében jogi terminusok mentén választom ketté az áldozati és elkövetői oldalt, ami már önmagában kategorizál, ám ezt tartom a fogalomkörbe sorolás legsemlegesebb módjának.

3.4. Hipotézisek

Előfeltevésem szerint a mediatizált szövegek közvetítette per során az áldozatokat tekintve centrális jelentőségű a rassz-alapú indíttatás nyelvi konstruálása, egyéb szempont előtérbe helyezése nem jelenik meg, tehát a belső és külső tulajdonságokra utaló kifejezések alig, míg az etnicitásra, csoport-hovatartozásra vonatkozó nyelvi elemek döntő többségben szerepelnek a dokumentumfilmben és a hírportálokon, ha az áldozatokról és hozzátartozóikról esik szó.

Feltételezem továbbá azt is, hogy az internetes sajtódiskurzus az áldozatok esetében szinte kivétel nélkül kategóriákat hív elő – legfőképp a csoport-hovatartozás fogalomkörébe osztályozva, hiszen ez a legmarkánsabb, leginkább figyelemfelkeltő –, míg az elkövetők esetében – mivel bűnösségük a vizsgált időszakban még nem volt bizonyított – ritkábban kategorizál a jogi korrektség, pontosság és hitelesség maximájának eleget téve, s a vizsgálatban előforduló kategóriák közül a valamely külső tulajdonságot leíró nyelvi formulákat használják előszeretettel az újságírók, ha az elkövetőkről írnak.

4. Az alkalmazott módszerekről és a vizsgált mediatizált szövegekről

4.1. A kutatás során alkalmazott módszerek

2014 nyarán, az *Ítélet Magyarországon* című dokumentumfilm első megtekintése után döntöttem úgy, hogy a *cigánygyilkosságok* peréről beszámoló mediatizált szövegeken keresztül vizsgálom az áldozatok és az elkövetők diskurzív kategorizációját. Nehézséget jelentett, hogy a film csak a fővárosi mozikban volt elérhető, a hanganyag lejegyzéséhez pedig több alkalommal szükség volt a megtekintésére. Ezzel párhuzamosan dolgoztam fel a hírportálokon megjelent cikkek anyagát, így összesen 62 157 szövegszót tartalmazó korpusz gyűlt össze. Az elemzés alapja tehát az Indexen és az Origón a perrel kapcsolatosan megjelenő hírek, beszámolók szövege, valamint az *Ítélet Magyarországon* című perreprezentáció hanganyagának átirata. Elsőként a dokumentumfilmben elhangzottakat dolgoztam fel, majd a hírportálokról összegyűjtött cikkek nyelvhasználati jellegzetességeit vettem számba, ezt követően döntöttem a kategóriák vizsgálata mellett, majd az előfordulási dominanciát figyelembe véve három nagyobb kategóriára – csoport-hovatartozás, belső és külső tulajdonságok – szűkítettem a diskurzív osztályokat. A kategóriák pontos meghatározása után pedig következhetett a gyakorisági mutatók összevetése az egyes hírportálokat és a perreprezentációt tekintve.

4.2. Hírek a médiában: hírportálok

A hírportálokon (origo.hu, index.hu) *romagyilkosság* és *cigánygyilkosság* keresőkifejezések segítségével gyűjtöttem cikkeket dátum szerint szűrve (2009 márciusától 2011 augusztusáig), amire azért volt szükség, hogy a per kezdetétől az elsőfokú ítélet kihirdetéséig gyűjthessem össze a híreket. A kutatás összesen 119 cikket dolgoz fel, a korpusz 56 485 szövegszót tartalmaz. Az Indexen 64 (27 725 szövegszavas) írás, az Origón 55 (28 760 szövegszavas) cikk jelent meg az említett időszakban a tárgyalásról.

A cikkekhez tartozó kommenteket figyelmen kívül hagytam, ugyanis nem a hírek közönségre gyakorolt hatásának és annak nyelvi megnyilvánulásainak, hanem a média által sugallt kategóriák nyelvi konstruálódásának vizsgálata a kutatás célja.

4.3. Bírósági interakció a filmvásznon

A tárgyalást bemutató dokumentumfilm hanganyagának lejegyzése saját munkám eredménye. Az átirathoz Boronkai Dóra kutatásai során használt transzkripciós jelek rendszerét (BORONKAI 2009) használtam. A film készítői az első tárgyalási naptól, 2011. március 25-től az utolsóig, 2013. augusztus 6-ig rögzítették a tárgyalótermi történéseket, és a 167 tárgyalási napról készült anyagot egy 107 perces vágott reprezentációvá alakították, mely a filmfesztiválokon Európa-szerte számos (fő)díjat kapott.

Az átirat összesen 5672 szövegszót tartalmaz. A perreprezentáció a bíró személyét – és ezáltal nyelvhasználatát – állítja központi státuszba, az átirat 49,82%-a (2826 szövegszó) bírói megnyilatkozás, s ez a globális kommunikációs túlsúly, beszédmennyiségi dominancia – ami a diskurzus résztvevői által használt tartalmas szavak arányában határozható meg – indokolja, hogy a dokumentumfilm hanganyagának elemzése során külön vizsgálja a kutatás a bíró és a többi 26 diskurzusrésztvevő (védők, ügyész, ügyvédek, vádlottak, sértettek, tanúk, szakértők) nyelvi konstrukcióit.

A bírósági interakcióban használt nyelv elemzése mind az angol-amerikai „ellenfél”-rendszerekben, mind az európai „kivizsgáló” rendszerekben fontos, hiszen a beszéd valamilyen formája középponti szerepet kap a perek levezetésében és kimenetelében: a tanúk és a vádlottak direkt megkérdezése és keresztkérdéseknek alávetése, az ügyvéd beadványai és beszédei, a bírák közbeavatkozásai, szabályalkotásai és összefoglalói, a tárgyalások közöttük és az ügyvéd között, enyhítési fellebbezések során a felek nyelvhasználata és nyelvi tudatossága elengedhetetlen (DREW 2008). A bírósági beszéd tulajdonsága, hogy úgy tervezik, hogy részben a nem résztvevő hallgatók javára is szolgáljon, és reagáljon mind az előző, mind az anticipált tanúvallomások kontextusára (DREW 2008). Ez a vizsgált perreprezentációban is megfigyelhető, a tárgyalás a kérdezve kifejtés módszerét alkalmazva illeszkedik az európai „kivizsgáló” bírósági forgatókönyvhöz. A megszólalások szerveződését, a beszédlépésváltások rendjét és a témavezetést, témaváltást a bíró határozza meg, ezen forgatókönyvnek ellenszegülőket akár pénzbírsággal és egyéb büntetéssel is sújthatja. A parafrazálás és az írásban történő rögzítés a törvényszéki nyelvezet sajátossága, mint ahogy a kérdés-válasz párszekvenciák, s a válasz elfogadásának meghatározottsága is (SAJGÁL 2007).

A dokumentumfilm szereplői a tárgyalás résztvevői, középpontban dr. Miszori László tanácsvezető bíróval, helyszíne a Budapest Környéki Törvényszék Pest Megyei Bírósága. A filmben néhány külső helyszín is megjelenik, az itt elhangzottakat lejegyeztem az átiratban, de releváns nyelvi adatok nem kerültek ki ezekből a külső helyszínen (temetőben, helyszíni szemlén) elhangzott megnyilatkozásokból. Egyetlen kivételt az ítélethirdetés előtt a bíróság épülete mellett összegyűlt tömeg skandálása jelentette, ahol a vádlottak szélsőséges nézeteket valló, cigányellenes attitűdjére vonatkozó kijelentések hangzottak el („*Náci gyilkosok*!").

A lejegyzést fővárosi mozikban készítettem a film megtekintése közben: a Művész, a Puskin, a Toldi Moziban és a Tabán Kinotékában, a rendező beleegyezésével. 2014 júniusában kezdtem az átiratkészítést, a végső korpusz 2014 októberében készült el.

5. Eredmények

A vizsgált korpuszban az áldozatokra és az elkövetőkre vonatkozó, leggyakrabban előforduló jellemzőket gyakoriságuk szerint rendezve közlöm, a kutatás során létrehozott három kategória arányát pedig százalékos arányban, kördiagramok segítségével mutatom be elsőként a perreprezentáció, majd a hírportálok eredményeit áttekintve. Mivel a dokumentumfilmben a nyelvi megnyilatkozások közel fele a bíróhoz tartozik, az ő nyelvhasználatában külön foglalkozom ezen kategóriák előfordulásával.

Az eredmények azt mutatják, hogy mind a perreprezentáció, mind a hírportálok a belső tulajdonságokat hangsúlyozzák, ha a vádlottak, elkövetők személyének demonstrálása kerül fókuszba. A belső személyiségjegyek nyelvi konstrukcióit a külső tulajdonságok hangsúlyozása követi, de a csoport-hovatartozást jelölő nyelvi kifejezésekre is olvashatunk, hallhatunk példákat. Az áldozatok esetében döntő többségben van a csoport-hovatartozás nyelvi jelölése, azonban a hírportálok és a dokumentumfilm a belső és külső tulajdonságokat nem ugyanazon arányban nyomatékosítják. Míg a filmben a belső tulajdonságok hangsúlyozása kerül a csoport-hovatartozás jelölése után a második helyre, addig a hírportálok a külsőre vonatkozó nyelvi elemeket domborítják ki, itt a belső jellemzőkre alig található utalás.

A következőkben példákkal illusztrálva mutatom be eredményeim, a mediatizált szövegek két típusát figyelembe véve.

5.1. A dokumentumfilmben használt diskurzív kategóriák

A kutatási eredmények közlése során elsőként az áldozatok jellemzésére szolgáló nyelvi megnyilatkozásokat veszem számba. A perreprezentációban összesen 23 kijelentés

vonatkoztatható az áldozatok jellemzésére, ebből 18 állítás került a csoport-hovatartozás, 4 kinyilatkoztatás a belső jegyek, és 1 megnyilatkozás a küllem kategóriájába. A csoport-hovatartozás osztályán belül a *roma* kifejezés 12 alkalommal, a *cigány* pedig 8 alkalommal hangzott el. A film első pár percében az ügyész ismerteti a benyújtott vádiratot, amely során végig a *roma* kifejezést használja („*félelmet célozta a roma emberek körében*", „*fegyveres támadás roma nemzetiségű lakosok háza ellen*"), majd a perbeszédek kapcsán kerül újra túlsúlyba a *roma* kifejezés a film utolsó harmadában, mintegy keretet adva a reprezentációnak. A védő beszéde így hangzott az ítélethirdetést megelőzően:

> „*A roma mitő:l idegen↑ Az állam felelőssé:ge: (.) hogy ilye::n nyomozati munká:t végeztek a:z emberei (.) és megvédeni po::lgárait↓ Másfél é:ven keresztül a romá:k rettegtek (.) a: a: magyar-roma ellenté:t (.) egyre jobban fokozódo:tt feszültsé:g↓*"

A tárgyalás során a *cigány* megnevezés is előfordul, ahogy a következő – a bíró és a negyedrendű vádlott közt zajló – dialógusrészlet is mutatja:

> Bíró: *De:: mié:rt ne:m ti:ltakozott az e:llen (.) ho:gy me::gölté:k ezeket az embereket↑↓*
> Negyedrendű vádlott: *A:z (.) hogy a cigányság egy részét ne:m tudom e::mberszámba: venni (.) de: e:gy ötéves gyere:k lelövéséve:l sem tudok egyeté:rteni↓*

A belső tulajdonságokat tekintve a dokumentumfilmben negatív jelzők jelentek meg az áldozatok és hozzátartozóik jellemzése kapcsán, a *tiszteletlen*, *agresszív*, *fenyegető* magatartást hangsúlyozták, míg a külsőre vonatkozóan egyetlen, a bőrszínt kiemelő megállapítás hangzott el.

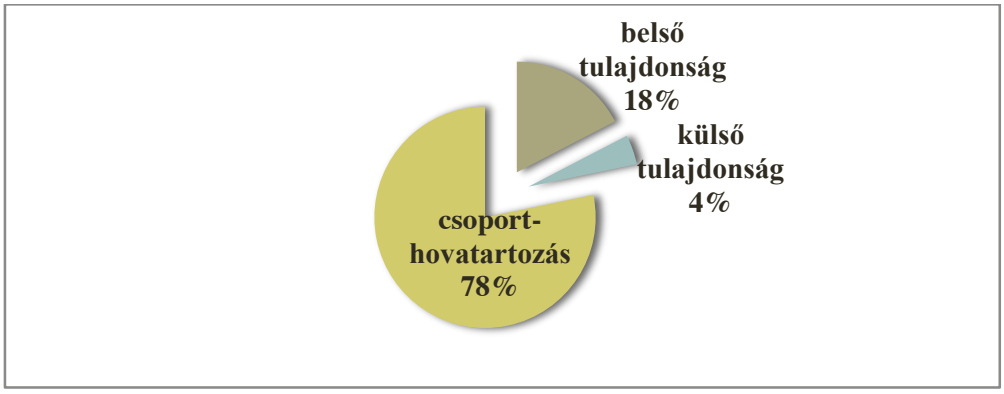

1. ábra: Áldozatok kategorizációja

Az elkövetők esetében a belső tulajdonságok nyelvi konstrukciói domináltak, az esetek 54%-ában fordultak elő ebbe a kategóriába sorolható kifejezések. A leggyakrabban a *rasszista*, cigányellenes („*nem szerette a cigányokat*"), *magyar nemzeti érzelmű*, *jobboldali*, *náci* eszmerendszert valló kijelentések fordultak elő.

A perreprezentációban egyetlen olyan belső tulajdonságra vonatkozó jellemző sem hangzik el, ami a felsorolt jelzőket cáfolná vagy pozitívabb értelemmel is felruházná, hiszen ebben az esetben e jelzők a vádlottak bűnösségét támaszthatják alá, még akkor is, ha nem teljesen explicit módon kerülnek elő. Erre jó példa a másodrendű vádlott barátjának tanúvallomása, melyben az ügyész kérdez, ám a bíró is közbeszól a tanú bujtatott fogalmazásmódja miatt:

Ügyész: *Istvá:n vilá:gnézetérő:l (.) mit tud (.) elmondani↑*

Tanú: *Ő: ró:la persze (.) lehetett tudni:: (..) hogy valamilye:n szinten ugye jobbo:ldali nézeteket vall↓*

Bíró: *Valamilyen szinten↑*

Tanú: *Ő: vele sokszo:r volt vitánk (.) nem lehe:t vitá:nak nevezni↓ Vo::ltak olyan do:lgok –*

Bíró: *Ja::j (.) a do::gok (..) a do::gok↑ (...) Mik azok a do::gok↑ Kerülgeti mint a forrókásá::t (.) Uram↑*

Tanú: *Fő:ként (.) ilyen történelmi dolgokró:l vo:lt szó↓*

A belső tulajdonságok kategóriáját a küllem leírására szolgáló kifejezések követik, a leggyakorabban előforduló jellemzők a *tetovált*, *egyforma*, *egyenruhás*, és a *testalkatra* vonatkozó jelzők. A csoport-hovatartozást a *magyar* és a *fehér faj* kifejezések jelölik, a *szkinhed* megnevezés a dokumentumfilmben nem jelenik meg.

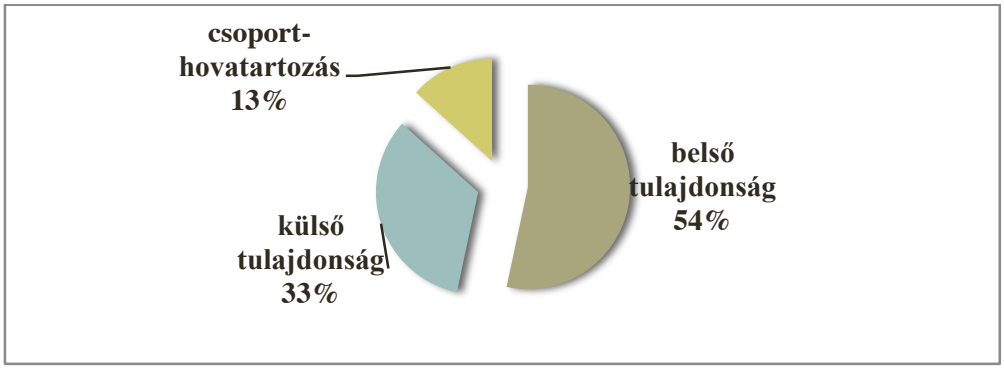

2. ábra: Elkövetők kategorizációja

A vizsgálat eredményeit így foglalhatjuk össze a perreprezentáció kapcsán: az áldozatok esetében a kisebbségi helyzetük, az elkövetők esetében pedig a belső jellemből fakadó indítékok kiemelésével dolgozik, így váltva ki érzelmeket a befogadóból.

5.1.1. A bíró nyelvhasználata

A törvényszéki beszédműfajok, beszédszituációk gyakran élnek a köznapitól eltérő interakciós viselkedési normákkal, hiszen a résztvevők között hierarchikus viszony áll fenn. A korrekciók, az intralingvális fordítás, a beszédjog elosztása, a kérdésfeltevések és a kérdésekre adott válasz elfogadása mind-mind a bírói jogkörhöz tartoznak.
A dokumentumfilmben nyelven belüli fordításra és korrekcióra számos példa található. A bíró az egyik áldozat hozzátartozóját kérdezi tanúvallomás közben:

Bíró: *A lá:nya is me:gérkezett↑*
Tanú: *Nem (.) me:r ki se mondta: a veje:m neki↓*
Bíró: *El se mondta a vejem (.) neki (...) ezek azok a: kifejezé:sek (...) ezek azok a: kifejezések (...) Ki se mo:ndta↓ Neke:m tetszenek (.) ezek a kifejezések↓ Mi ezt ú:gy mo:ndjuk (.) hogy el (.) se (.) mondta↓ Gyönyörű a: beszé:d (..) de a jegyzőkönyvbe: egyérte:lmű legyen (.) hogy ez (.) mit jele:nt↓ Nekem nagyo:n tetszik↓*
Tanú: *Ú:gy mo:ndom el (.) ahogy tudo:m↓*

De korrigál a tanúként beidézett egyik mentőssel szemben is:

Tanú: *Ig:en (.) szóltam arról (.) két va:gy három exit –*
Bíró: *Tudom (.) de használjuk magyarul (.)↑ Tudo:m hogy azt jelenti↓ (.) Engedje me:g (.) nagyo:n nem tetszik hogy í::gy fogalmaz (.) hogy ott fekszik a:z exit↓ Az egy halott (.) és egy ember volt↓*

És az egyik hatósági tanú vallomása közben is helyesbíti a tanú nyelvhasználatát:

Bíró: *Mi volt a::z első benyomása↑*
Tanú: *A:z volt nekem gyanú:s (.) mindenféle faji előítéletet félreté:ve –*
Bíró: *A cigányok lakta közösségre gondol (.) mo::ndja már ki↑ (.) Nem tabutéma (.) Magyarországon élü::nk (.) vannak ilyenek (.) vannak olyanok↓*

Tanú: *Szó:val va:nna::k olyano:k ho:gy Örké:nyen is* (.)

A bíró a perreprezentáció által sugalltak alapján az áldozatok csoport-hovatartozását illetően csak a *cigány* kifejezést használja. A tanúvallomások során feltett kérdéseiben is erre hallhatunk példákat:

Bíró: *Igen↓ (.) Tudott-e: arról (..) tisztába:n volt-e a:zzal (.) hogy Kiss István nem szerette a cigá:nyokat (.) é:s ennek hangot is adott↑*
Tanú: *(...) Ige:n↓*
Bíró: *Ho:gy állt a: cigányokka:l, feketékke::l, tehá:t má:s személyekkel szemben↑ Ho:gy viszonyult hozzá:juk Pető Zsolt↑*
Tanú: *Szerinte:m mint minden normális embe:r↓*
Bíró: *Na:: (.) halljuk akko:r (.) hogy viselkedik mi:nden no:rmális ember↑ Maga szerint↓*
Tanú: *Nem kedveli őket↓ (.) Nem kedvelte ő:ket szerinte:m ő se:↓*
Bíró: *Arró:l (.) hogy hogyan viszonyul a: cigányokhoz, a: szegénységhe:z (.) arról mit tud mondani↑*
Tanú: *Há:t igazábó::l öö (.) tehá::t a cigányság. (..) Ne:m utálta jo:bban a cigányságot ú:gymond (.) mint bárki má:s a környezetében↓*
Bíró: *Minek szólította Hitlert a:z István↑*
Tanú: *É:n erre nem emlékszem↓*
Bíró: *A:pának szó(.)lí(.)tot(.)ta↓ (...) Mié:rt nem szerette a cigányokat↑ Nem maga (.) hane:m az Árpi↓*
Tanú: *(.) Mert ne:m dolgozta:k↓*

A bírói megnyilatkozások a vádlottakat – a részrehajlás tilalma és a jogi korrektség érdekében – a hivatalos regiszternek megfelelően kategorizálták, a bíró kérdéseire reagálva a tanúk mondták ki az egy-egy kategóriába sorolható jellemzők valamelyikét (például „*nem szerette a cigányokat*”). Egyedüli kivételnek az *egyforma* külsőre utaló kiszólás tekinthető, amikor a bíró a vádlotti oldalt erősítő tanúkhoz szólva mondja ki e jelzőt:

Bíró: *Hova megy↑ Ja:: (.) Ön (..) bocsá:nat (.) összekeverte:m↓ Ön meg már jö:jjön ide↑ Nagyo::n e:gyformá:k↑ (.) Ott kell le:jönni↑*

A filmből nyert adatok tehát azt tükrözik, hogy a bíró következetesen és jogkörének megfelelően vezette a tárgyalást, nem az ő, hanem a többi résztvevő által kimondottak alapján alakult a kategóriák dominanciája, és mindeközben a bíró irányította a vallomások és az egész tárgyalás menetét.

5.2. A hírportálok kategóriái

A következőkben a hírportálokon olvasható cikkek összesített adatai kerülnek bemutatásra. Az áldozatok csoport-hovatartozására vonatkozóan 307 kijelentés olvasható, második helyen a külsőt jellemző állítások szerepelnek 25 jelzővel, míg a belső jellemre vonatkozóan csupán 4 alkalommal térnek ki a hírek szerzői.

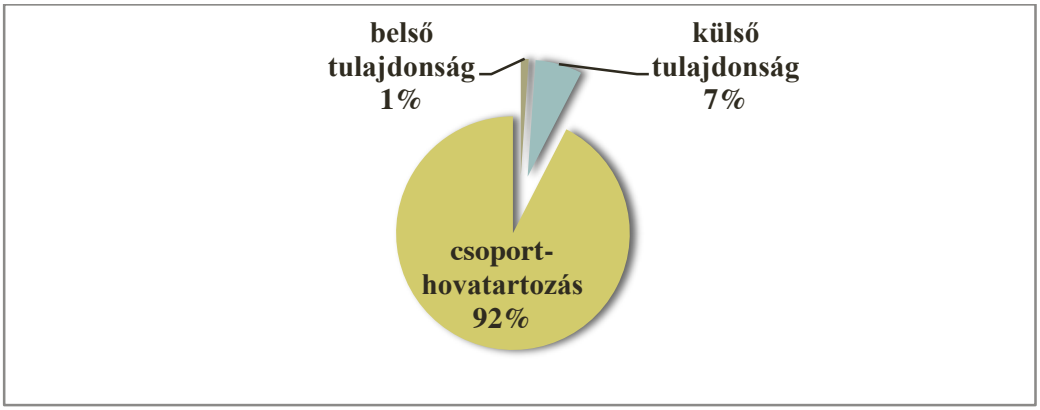

3. ábra: Áldozatok a hírportálokon

Az áldozatok csoport-hovatartozását illetően a beszámolók többsége a *roma* kifejezést használja, erre a fogalomra 260 alkalommal figyelhetünk fel, míg a *cigány* megnevezés csupán az esetek 14%-ában fordul elő. Túlnyomó többségében – ha egyáltalán megjelenik a *cigány* fogalom – a hírszerzők keverik egy-egy cikken belül is a *roma* és a *cigány* kifejezéseket.

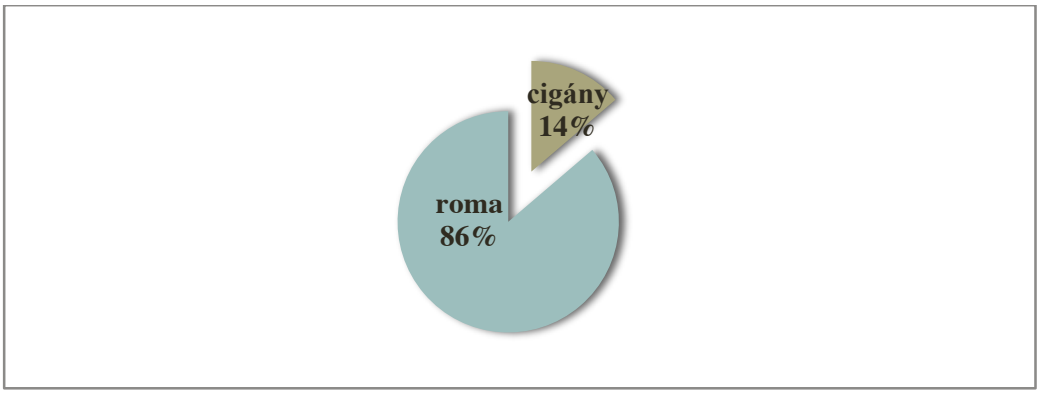

4. ábra: Áldozatok csoport-hovatartozása

Az áldozatok netes diskurzív kategorizációjában a dokumentumfilmmel ellentétben nem a belső, hanem a külső tulajdonságok vannak nagyobb arányban jelen. Belső személyiségjegyként a *dolgos*, *normális* életfoma, gondolkodásmód jelenik meg, a külsőt tekintve pedig egyetlen esetben sem a bőrszínre utaló kifejezések, hanem a cigánysoron, putriban élés külsőségei meghatározóak („*putris, cigánysor lakója"*).

Az elkövetők mind a perreprezentációban, mind a hírportálokon elsősorban belső tulajdonságaik alapján jelentek meg, az Indexen és az Origón összesen 152 belső személyiségvonásra vonatkozó kifejezés található. A dokumentumfilmhez hasonlóan ezt a külső tulajdonságok kategóriája követte 66 jelzővel, végül a csoport-hovatartozáshoz tartozó nyelvi megnyilvánulások kerültek a harmadik helyre 22 darab erre vonatkozó kijelentéssel.
Az eredmények azt mutatják, hogy a filmhez hasonlóan az elkövetők belső indítékainak kiemelését tartották fontosnak a hírek szerkesztői is.

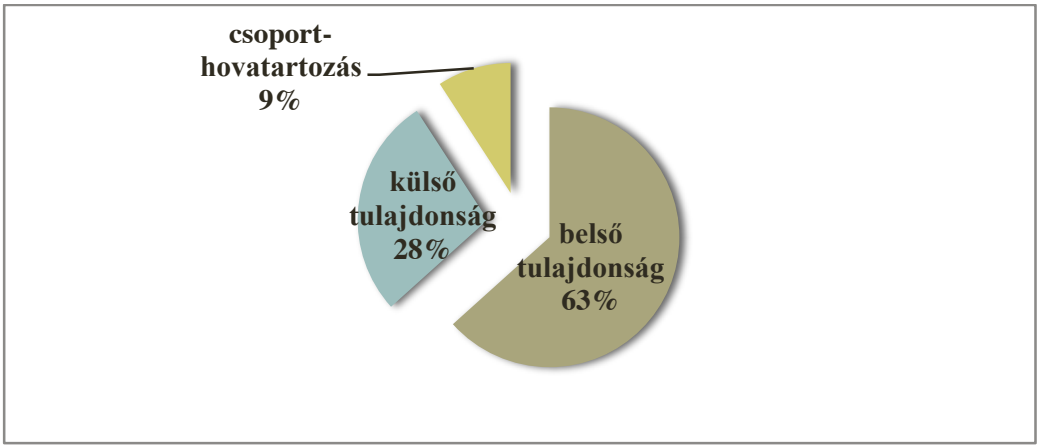

5. ábra: Elkövetők a hírportálokon

5.2.1. Áldozatok és elkövetők az Indexen

Az összesített adatok bemutatása után különválasztom az egyes hírportálok eredményeit, elsőként az Indexen olvasható beszámolók kategorizációival kezdve.

Az Indexen – épp, mint a filmben és az Origón – található cikkek az áldozatok csoport-hovatartozását emelik ki, s itt a legnagyobb a kisebbségi származásra utaló kijelentések előfordulása, ám az rendkívülinek tekinthető, hogy az áldozatok kapcsán egyetlen alkalommal sem olvashatunk belső tulajdonságra, az áldozatok személyiségére vonatkozó vagy utaló sorokat. A csoport-hovatartozást tekintve 146 alkalommal jelenik meg a *roma* és 35 alkalommal a *cigány* kifejezés. Mindösszesen 7 külső tulajdonságot bemutató jelző kerül ki a hírportál anyagából, ezek a „*kistelepülések cigánysorain élő*" áldozatokról szólnak, tehát lakóhelyük külsősége, (esztétikai) állapota válik meghatározóvá.

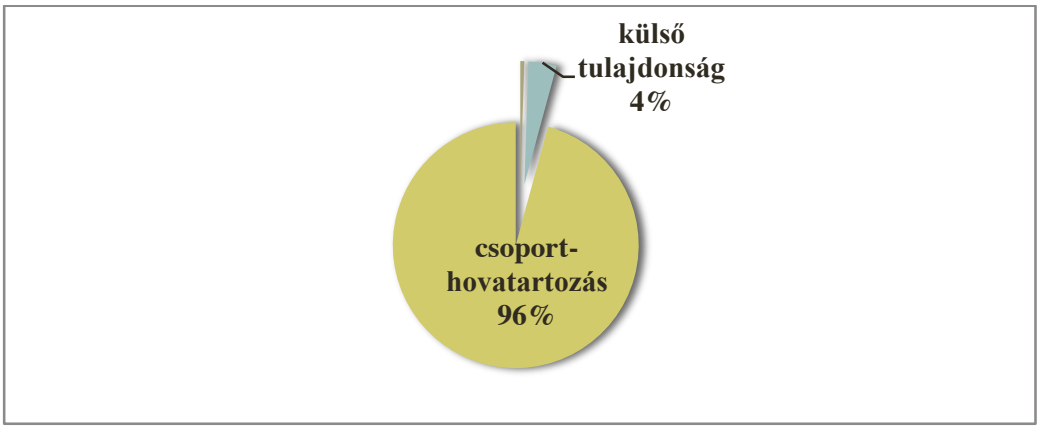

6. ábra: Áldozatok az Indexen

Az elkövetők esetében a diskurzív kategóriák aránya megegyezik a dokumentumfilmben elhangzottakéval, a belső jellem kidomborítása válik központivá, 72 ilyen típusú leírás olvasható. Leggyakrabban a *szélsőséges nézeteket valló („A nő megerősítette: tudott arról, hogy az első rendű vádlott szélsőséges nézeteket vallott és nem szerette a cigányokat" 2011. 04. 19.)*, *visszafogott/csendes*, *náci*, *cigányellenes* („*Cs. István is nyíltan hangoztatta, hogy utálja a cigányokat*." 2011. 03. 25.), *szavahihetetlen, fenyegető, feszült, fajgyűlölő, igazságszolgáltató* jelzők fordulnak elő. A külsőt tekintve 22 darab attribútum kerül elő. Legnagyobb számban a *tetovált* („*kopaszra borotvált, mindkét kézfején tetoválásokat viselő P. Zsolt"* 2011. 05. 11., „*Az egyik tanú megjegyezte, hogy öltözékük és a tetoválások alapján szkinhednek gondolta a két férfit, de ennek ellenére nem érezte, hogy a vádlottak kirekesztőek lennének, negatívan viszonyulnának kisebbségekhez*" 2011. 12. 06.), *kopasz, katonai ruhát viselő* és *fegyveres* ismérvek kerültek leírásra.

Míg a filmben egyetlen alkalommal sem hangzott el a *szkinhed* kifejezés, az Indexen a 16 csoport-hovatartozásra vonatkozó sajátság közül tizenegyszer fordul elő („*Az ügyvéd, Balázsi Bence igyekezett csökkenteni védence szkinhed múltjának jelentőségét. Arról beszélt, hogy K. István kapcsolata ezekkel a körökkel nagyrészt koncertekre járásban, bográcsozásban és kirándulásokban merült ki.*” 2012. 05. 28.), de a *nemzeti radikális*, *magyar*, *szekuritis* és *Véres Kard* csoporthoz tartozás is előforul a beszámolókban.

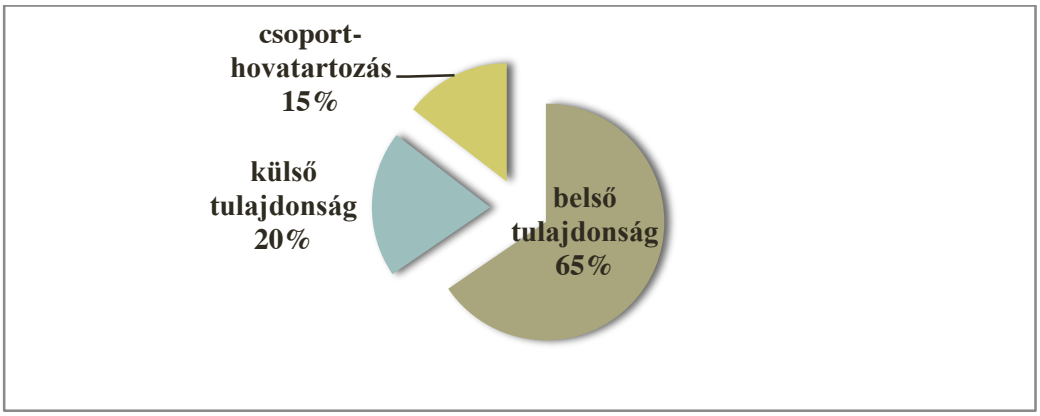

7. ábra: Elkövetők az Indexen

5.2.2. Áldozatok és elkövetők az Origón

Az áldozatok kategorizálásában az Origo mindösszesen abban különbözik az Indexen megfigyeltektől, hogy a belső tulajdonság kategóriája is megjelenik – 4 példával. Ezen kifejezések a *dolgos* életmódra utalnak. A külső tulajdonság kategóriájára 18 jellemző olvasható, a *cigánysoron* túl előkerül néhány eddig nem említett tulajdonság is: *kopasz, jó fizikumú, kalapos*. A csoport-hovatartozás az Origo esetében is kulcsfontosságú: 149 alkalommal olvashatunk *roma*, 12 alkalommal *cigány* áldozatoktól.

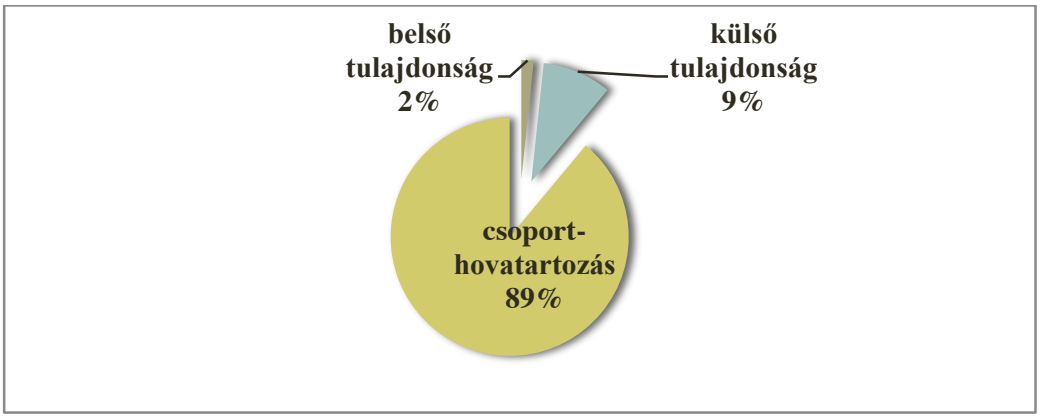

8. ábra: Áldozatok az Origón

Az elkövetők az eddigiekhez hasonlóan a belső személyiségvonások jellemzése után a külső, majd a csoport-hovatartozás kategória alapján realizálódtak a cikkekben.

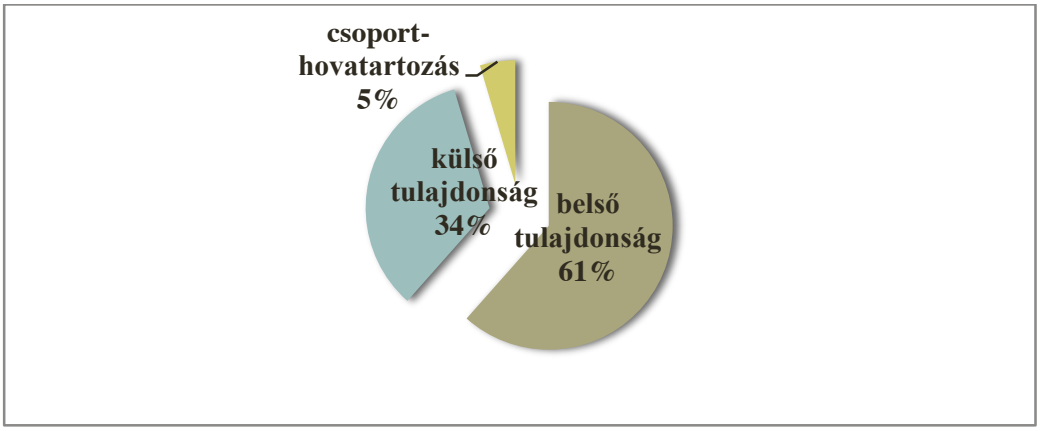

9. ábra: Elkövetők az Origón

A leggyakrabban előforduló belső jellemvonások a következők: *félelemkeltő magatartás, rasszista, fenyegető, halk, szélsőséges nézeteket valló, nehezen alkalmazkodó, távolságtartó, magas IQ-val rendelkező, náci nézeteket valló, irányító, hidegvérű, átgondolt, nárcisztikus*. A küllem jellemzése 44 alkalommal fordul elő, a *bőrfejű*, *kopasz* („*Csontos István is kopaszon érkezett*” 2012. 05. 17.) és *tetovált* ismertetőjegyeken túl a *szép nagy darab, kidülledt szemű, símaszkos* és *széles vállú* sajátságok olvashatóak. A csoport-hovatartozás kategóriájában egyedül a *szkinhed* („*Nyomozati vallomásában F.-né Ny. Éva azt is állította, K. István, aki korábban P. Zsolthoz hasonlóan szkinhed volt, Hitlert "apunak" nevezte.” 2012. 09. 13.)* csoporthoz tartozásra vonatkozó tartalmak jelennek meg.

6. Következtetések

Az elkövetők és az áldozatok diskurzív kategorizációja a tárgyalóteremben a perreprezentáció és a hírportálok alapján a következő jellegzetességeket mutatja: míg az elkövetők esetében a mediatizált színterek együttesen a belső tulajdonságok hangsúlyozását tartották fontosnak a külső jellemzők kategóriáját és a csoport-hovatartozást megelőzve, addig az áldozatokat – bár döntő többségben a csoport-hovatartozás kategóriájával jellemezték – a belső és külső tulajdonságok nyomatékosításával más-más arányban írták körül. A mediatizált szövegeken belül tehát különbséget figyelhetünk meg az egyes kategóriák előfordulásának sorrendje szerint:

-	Áldozatok			Elkövetők		
Kategória	Csoport-hovatartozás	Belső tulajdonság	Külső tulajdonság	Csoport-hovatartozás	Belső tulajdonság	Külső tulajdonság
Ítélet Magyarországon	78 %	18%	4%	13%	54%	33%
Index, Origo	92%	1%	7%	9%	28%	63%

10. ábra: Áldozatok és elkövetők diskurzív kategorizációjának aránya

Hipotéziseim részben igazolódtak csak be.

Az áldozatok esetében a rassz-alapú nyelvi konstrukciók mellett belső és külső tulajdonságok alapján is kategorizálnak a mediatizált szövegek. A csoport-hovatartozásra vonatkozóan a *cigány/roma* kifejezésekkel teremtik meg a *cigány* kategóriát a diskurzus szintjén, míg a bőrszínnel vagy bármely más sztereotípiával kapcsolatos megnyilatkozás nem jellemzi a diskurzusokat.

Az internetes sajtódiskurzus mind az áldozatok, mind az elkövetők esetében él a különböző típusú kategorizációkkal, tehát az elkövetők is megjelennek bizonyos csoportok tagjaiként, belső és külső tulajdonságokkal demonstrálva. Azon feltevésem, mely szerint az elkövetők bemutatására a külsőre vonatkozó jelzők használata lesz elsődleges, nem igazolódott be, ugyanis a vizsgált szövegekben a belső jellemvonások kiemelése volt gyakori.

Milyen motivációk, szándékok és célok jelentek meg a diskurzusokban, vagyis mire következtethetünk, ha az áldozatok és az elkövetők kategorizálására fókuszálunk a mediatizált szövegekben? Az elkövetők esetében a belső motivációk, indítékok hangsúlyozása a bűncselekmények szempontjából negatív jellemzők, tulajdonságok említését vonták magukkal, az áldozatokat pedig vélt cigányságuk mentén prezentálták. A kutatás eredményei így felvethetik azt a dilemmát – ha elfogadjuk, hogy a mediatizált szövegek sugallnak bizonyos információkat, jelentéseket –, hogy bárki lehet áldozat – csak *cigánynak* kell hozzá lennie, mégpedig külső, többségi társadalmi megítélés szerint.

2015. január 5.

7. Irodalomjegyzék

Bódi Zoltán 2004. *A világháló nyelve. Internetezők és internetes nyelvhasználat a magyar társadalomban.* Gondolat Kiadó. Budapest.

Boronkai Dóra 2009. Bevezetés a társalgáselméletbe. Ad librum. Budapest

Dobos Csilla 2013. *Jogi szakmai nyelvhasználat a médiában*. In: Gecső Tamás – Sárdi Csilla (szerk.) 2013. *Nyelvhasználat a médiában*. Tinta Könyvkiadó. Budapest. 18–27.

Drew, Paul *A bírósági interakciókban használt nyelv elemzése*. In: Síklaki István (szerk.) 2008. *Szóbeli befolyásolás II. Nyelv és szituáció*. Typotext Kiadó. Budapest. 273–287.

Géring Zsuzsanna 2005. *Avagy összefoglaló művek a diskurzuselmélet területéről*. Szociológiai Szemle 2: 130–142.

Hámori Ágnes 2006. *Dominancia és barátságosság a Kulcsár-kihallgatáson*. In: Magyar Nyelvőr. 130. évf. 2.

Havas Gábor – Kemény István 1997. *A magyarországi romákról*. In: Csepeli György – Örkény Antal – Székelyi Mária (szerk.) *Kisebbségszociológia: Szöveggyűjtemény egyetemi és főiskolai hallgatók számára.* Minoritás könyvek 4. Budapest, ELTE Kisebbségszociológiai Tanszék. 153–169.

Horányi Özséb (szerk.) 2006. *A kommunikáció mint participáció*. AKTI – Typotex, Budapest.

Horváth Kata 2007. *„Mire teszed magad?" A „cigány" mint különbség diszkurzív konstrukciója a hétköznapi interakciókban*. In: Bartha Csilla (szerk.) 2007. *Cigány nyelvek és kultúrák a Kárpát-medencében*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 220–243.

Kemény István – Janky Béla – Lengyel Gabriella 2004. *A magyarországi cigányság 1971–2003*. Gondolat Kiadó MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet. Budapest.

Kertesi Gábor–Kézdi Gábor 1998. *A cigány népesség Magyarországon*. Socio-typo Kiadó.

Budapest.

Kiss Jenő 2002. *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.

Ladányi János – Szelényi Iván 1997. *Ki a cigány?* In: Ladányi János (szerk.) 2005. *Szociális és etnikai konfliktusok*. Új Mandátum Könyvkiadó. Budapest.

Pikó András 2001. Az internetes hírek és íróik. In: Sükösd Mátyás – Csermely Ákos (szerk.) 2001. *A hír értékei. Etika és professzionalizmus a mai magyar médiában*. Média Hungaria. Budapest.

Sajgál Mónika 2007. *Az alkalmazott társalgáselemzés lehetőségei jog és nyelv kapcsolatának vizsgálatában*. In: Gecső Tamás – Sárdi Csilla (szerk.) 2007. *Nyelvelmélet – Nyelvhasználat*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 251–264.

Stokes, Jane 2008. *A média- és kultúrakutatás gyakorlata*. Gondolat Kiadó. Pécs.

Szécsi Gábor 2013. *Nyelv, média, közösség*. Gondolat Kiadó. Budapest.

Vinnai Edina 2010. *A jogi nyelv nyelvészeti megközelítése*. Sectio Juridica et Politica XXVIII. Miskolc. 145–171.

8. Források

(1) origo.hu (Utolsó letöltés dátuma: 2014. 10. 10.)
http://cimkezes.origo.hu/cimkek/romagyilkossag/index.html?tag=romagyilkoss%E1g
(2) index.hu (Utolsó letöltés dátuma: 2014. 10. 10.)
http://index.hu/24ora/?s=cigánygyilkosság&tol=2009-03-01&ig=2013-08-06&profil=&rovat=&cimke=&word=1&pepe=1
http://index.hu/24ora/?s=romagyilkosság&tol=2009-03-01&ig=2013-08-06&profil=&rovat=&cimke=&word=1&pepe=1

(3) Az *Ítélet Magyarországon* c. dokumentumfilm hanganyagának átirata

9. Melléklet

A kutatás során használt transzkripciós jelek rendszere (BORONKAI 2009 alapján)

Jelenség	**Transzkripciós jelölés**
az egymást átfedő megnyilatkozások kezdete és vége	[ ]
megszakítás	–
szünet	(.) (..) (...)
hangzónyújtás	a: a:: a:::
emelkedő intonáció	↑
ereszkedő intonáció	↓
nem érthető rész	( )